

1111751

B 158

אגרות ריב"ל.

ארבע עשרה אגרות

מאת

ר' יצחק בער לעווינזאהן ז"ל מקרעמעניץ

להחכם הכולל נקי-הדעת ובר לבב הרופא העברי ד"ר ראובן בן-משה קאלישר נ"י יהי שמו לעולם (*).

לזכרון בהיכל ספרתנו

נערכו והובאו לביה"ד על ידי

יצחק יעקב ווייסבערג.

ק"וב, בחדש אלול התרנ"ה.

קראתא

בדפוס של יוסף פישער (גראָדנאָכסע 62).

שנת תרנ"ז לפ"ק.

(* מלבר אגרת ריב"ל שנכתבה לשם החכם ז"ל מאנדעלשטאם ז"ל, ועוד נוספה עליון אגרת אחת נמלצת מאת הד"ר רב"ט קאלישר נ"י להריב"ל, שהיא תשובה מענונת לריב"ל. — וו"ב.

Druck von Josef Fischer Krakau, — Verlag von Fisik Gräber Jaroslau
1896.

(א.)

ב"ה ע"ש הגדול תר"ז קרעמניץ.

ידיד לבי!

על מכתבך הראשון אקוה כי כבר קבלת תשובה ממני עיי הפאסט, ועתה אודיעך שקבלתי מכתבך היקר השני מן 7 מערץ עם 13 רויכ מאת ידידי היקרים טקיעף. תודה רבה להם ולך מחמד נפשי. ותודה מיוחדת להנקבה המשכלת טובת שכל מ' ליבה יעקילזאהן, כי היא בחסדה עשתה בזה רב, והיא מתאמצת תמיד לטובתי, ה' ישלם לה פעלה כמפעלה. וגם מכתבה קבלתי, — ותאמר לה בחסרך שתסלה לי שלא כתבתי לה מכתב מיוחד, כי יש לי בזה טעם כמוס, גם תאמר לה בחסרך שלא תכתוב לי יותר שום מכתב, בשום אופן שבעולם, מטעם גדול הכמוס עמדי. וגם מזה ששלחה לי הפעם ביחד עם מכתבך היה לי צער גדול מאד. אקוה שהיא בחכמתה וטובה תסלה לי ע"ז. ובודאי תקיים את בקשתי זו, ולא תשאל אותי שום שאלה למעם הדבר וסכתו. —

היה בטוב ידידי! כחפץ לבך ויואל ה' וירים קרנך למען תהיה מופת לבית ישראל, וכחפץ מוקירך החפץ בך

י"ב לעווינוואהן.

כפאסט השנית אכתוב לך ידידי קאלישער יותר ויותר, אך עתה לא אוכל כי כבר השבת עומד אחר כתלנו ומדליקין נרות, לכן קצרת. —

(ב.)

ב"ה יו"ד תמוז תר"ז קרעמניץ.

לידיד לבי יקר רוח משכיל וטוב זך הרעיון המופלג החכם ומלומד כבוד מויה ראובן קאלישער ניי.

מפני הכבוד הקדמתי להשיב לך מענה ולכל הנלוים אתך היינו ידידנו הנגיד המהולל איש המודות המשכיל וחכם מ' מתתיהו וואלפזאהן ניי וליתר המשכילים אשר כבודוני במכתבם על מכתב ידידנו וואלפזאהן, דעו אדוני! כי קבלתי מכתבכם ביום זי"ן תמוז, גם המכתב הנכבד מאת הדי-רעקציע, כפאסט הבע"ל אי"ה אשיבה דבר אל השר החכם הדירעקטאר באריכות, ויען כי אין בכחי היום לכתוב הרבה אקצר ואומר: מפסח עד הנה לא יעבור יום אשר אמצא בו מנוח ממכאוב גופי ואברי, אשר לא

יתנוני בלוע רוקי, גם השינה נגולה מעיני, והנה בכל זאת לא אוכל לדחות מעלי את המשרה זו, יען צר לי מאד לעזובה, כי שנים רבות עמלתי להועיל לבני עמי, וכמעט לכל ההשכלה אשר התחילה לצמות לאחינו ב"י על ידי הממשלה הטובה אנכי הס[י]בותי, ואיך אהיה נרדם בעת קציר? והנני עוסק ברפואות רבות להחזיק את נופי ואברי, גם הרחקתי מעלי כל עבודה והשקידה בספרים ובכתיבה, אולי אבנה קצת. כי הנסיעה קשה עלי מכולם, כאשר ידעת ידיד לבי שזה עשרים וחמש שנה אשר לא דרכה רגלי מביתי חוצה, ורוב ימותי הנני במטה, וקשה ההרגל מכל דבר, כי הוא טבע שני[ה], אף כי זקנתי ושבתתי להיותי היום בן ששים שנה, לכן צריך ש(י)[ת]תעכב עוד נסיעתי על כמה שבועות, וביני לביני אראה לעשות הכנה למען אוכל לנסוע, כי בלא זה הנני ערום מלבוש כאיש אשר יוצא מבטן אמו, כי גם בקבוץ אנשים פשוטים ובעירי לא נכון לבוא במלבושים כאלה, ומכ"ש בעיר אחרת, ואיך אבוא כנבל בלי מלבושי כבוד ומטה כבודה, ומשרתים אשר ישרתוני בביתי? לכל אלה צריך הכנה גם כן, גם הנני בעל חוב בביתי לאנשים עניים אשר יכלכלוני בעת צר ומצוק. — ואי"ה בפאסט השנית אכתוב לך יותר ויותר, אלה דברי ידידך הקשור באהבתך כל הימים ומצפה לראותך בקרב. —

י"ב לעווינואהן.

מכתבת-שובה. *

לריב"ל מאת החכם הד"ר ראובן קאלישער מזיטאמיר שנת תר"ו.

החייתני במכתבך האחרון, בו הודעתני כי הכינות לדרך פעמיך, וכי בוא תבוא הנה אם אך צרור הכסף באמתחתך, קרני אור דבריך שלחת, וינוסו מפניהם צללי ערב ועבי חשך אשר התרקעו מעל לראשי, באמרם אלי כל היום: איה הבטחת האיש אשר דברת? לא יבוא הנה! שוא תקותך ותוחלתך נכזבה! ותלונת הדירעקטאר עליך תהיה. כן דברו האנשים מכיר ויודעי, ואנכי לא נשיתי ימין ושמאל מדבריך ולהבטחתך צפיתי, ואל ה' התפללתי כי יתן לך כח ואונים למלאות אותה, כי אמרתי בלבי: האיש אשר הקדיש כל ימי חייו לעשות אה הטוב והמועיל לעמו וארץ מולדתו, אשר הפיץ אור על יושבי חשך אשר לחם את מלחמת האמת והחכמה

(* תנאי התנה עמדי הד"ר קאלישער בכתב ההסכאה שמסר לי להוציא אנרות ריב"ל (המונה ט"י בש"ר) כי אשוב ודפיס את מכתב השוכחו למכתב ב' וג' של ריב"ל, יען כי נדפסה בספר הזכרונות לה' גאמלזאהן בשגיאוח וטנוסיס, ועתה תבוא בזה [מתוקנה בידי מחברה כרזוני] בחור הערה למכתבו של ריב"ל. והמכתב הזה יקר ערך הוא מאד (כאשר תראינה עיני הקורא) וראוי הוא לכזב בשלימותו ככתיבתו.

המלבהד"פ וי"ב.

בחרב עמו, וחצי מחשבותיו אשר ירה מבלי הרף אף רגע תוך מהנה העם ויורה אותו דעת, אשר התנגד מול הקמים על החכמה בעוז רוח בינתו, ובירו אין כלי מלחמה בלתי בטחונו בה, צדקתו ותומת לבו, האיש כזה עתה יסוג אחרו, כי תושיט לו הממשלה הרוממה יד עזרתה בקדש, חרבה וקשתה אשר לא יקומו לנגדם המון בווערים ורעים, אך רגע — ואינמו? האיש אשר אהב עמו מעודו, למענו ישא ויסכול בוז וחרפה, עוני וחסר כל ויצוע עניו יקר בעיניו מערש רצוף מרבדים, כי על יצועו זה ישפוך דמעות אהבה, כי יבכה את שפל מצב אחיו, האיש אשר כל לבו לעמו, עתה יעזוב אותו, בעת יוכל היות מושיעו וגואלו? איה איפא כל ימי חייו עד כה, הדר מעשיו ויקר פעולותיו, האם כלם לא יעידו ויגידו פה אחד, כי האיש הגדול הזה גם את נפשו ישליך מנגד למען היטיב לאחיו האמללים, וכי על מזבח אהבת עמו גם את חייו יביא קרבן? ועתה אם בעניו התנשא על אחיו ועל רוב העם בשכלו וחכמתו, העתה לא יאבה לדאות על כנפי נשר ארץ רוסיא, כי תאבה לשאת אותו על אברותיה, למען ילחם ממרום שבתו את אויבי הרעת, ולא יפחד פחד, כי יפול שדוד תחת חציהם הטבולים ברעל הרשע; העתה יבחר שבת בשפל כי יוכל לעלות למרום תהלתו ותפארתו? האם ישבור את לוחות ימי חייו הכתובים נכבדות פנים ואחרו, ימחה זכרון מעשיו הנכבדים מעל פניהם וישליך במצולות ים השכחה את כל אשר נשא וסבל אשר חשב ועשה מעודו עד היום הזה? מי זה יבחר לנחול קלון תחת כבוד, להקרא שפל רוח ורך לבב תחת כי הסכין להראות גדולות וטובות לקנות במו שם נצה: יקר באדם ומנהיג ומושיע לעמו? אלה שמתי אל לבי ולא שמעתי לדברי האנשים אשר הטיחו טיח תפל על יקרת רוחך. ידעתי את מצבך ומעמדך לא נכחד ממני; ידעתי, כי הוא אך הוא לשמן לך בדרך, וכי תמלא תקותנו בהמלא צרכיך, למען תוכל לעזוב את מקום מגורך. כן שמחני מכתבך, אדוני, אך יצא יצאתי אתמול לעת ערב מאת פני הדירקט' אשר הראה לי מכתב האדון הפאפעטש' אליו אודותיך, אדוני. היום הודעתי את האדון הדירקטאר, את אשר כתבת אלי, ויצוני להעתיק למענך את היותר נחוץ לדעת לך מכתב הפאפעטש', והנה לפניך דבריו באמצע מכתבו:

Въ слѣдствіе сего, (т. е. Вашего представленія о Г. Левинзонѣ), имѣю честь увѣдомить Васъ, Милостивый Государь, что, соглашаясь съ мнѣніемъ Вашимъ о необходимости Г. Левинзона къ принятію участія въ дѣлахъ испытательнаго комитета, я вмѣстѣ съ симъ вошелъ къ Г. Министру Народнаго Просвѣщенія съ представленіемъ по сему предмету, и также прошу разрѣшенія Его Сіятельства выдать Г. Левинзону на подчѣмъ и путевыя издержки 150 руб. сереб. изъ суммы свѣчн. сбора, съ предоставленіемъ права получить въ послѣдствіи особенное денежное вознагражденіе за труды сего по комитету и т. д.

ועתה הנך רואה אדוני, כי כסף לנסיעתך ולשל[ו]ן חובותיך יותן לך מאת הממשלה, וכבוא דבר המיניסטער הנה, הדירעקט' לא יאחר אף רגע מלשלחם לך, וגם מכתב מהדירעקט' ישלחו לך שנית, ויבקשוך לבוא הנה, כן הגיד לי הדירעקט' וכן צוני לכתוב לך. בוא בחירי ה' הנה, עזוב את הארץ אשר שבעת עליה עמל ותלאה עד למדי, בראותך קנאת ושנאת אנשיה לך, תחת כי לטובתם יגעת, צברת, אספת חיל רב, מדוע תבלה אחרית ימך בעוני וחוסר כל, על פת הרבה ולבוש קרעים, ולמה יאמרו כי לפי ערכך תגמולך? כי לא ידעו ערכך ולא יבינו אותך, אם לא יראו את גדלך וכבודך בעיני השרים, כי טחו עיניהם מראות את אור המדע, אם לא יעלו את הנרות במנורת כסף וזהב אשר יפיצו נגהם על החכמה, ואך אז יפקחו עיניהם ויראו יתרונה ותועלתה. מדוע תבלה כה אחרית ימך בעצב ויגון מבלי הועיל לאחריך, (כי למען רפאות מכותם, אך בכח הממשלה יוכלו לגהות מזורם) אם תוכל להיטיב אחריתך מראשיתך גם לך גם למו? ואנכי ויתר הדורשים שלומך פה, הננו סרים למשמעתך להקל מעליך עבודתך, אם גם ידעתי כי מלבד זאת לא תכבד עליך, כי לא רבות יעמיסו עליך, אדוני, חי נפשי! עפ"י פקודת הדירעקט' הנני שולך לך שני הספרים בשפת רוסיא. בם תמצא את סדר בתי הספר, דבר דבור על אפניו. אם רצונך, אדוני, כי אבוא אנכי אליך להיות אתך בדרך ולשמור את משמרתו אתך בימי הנסיעה, הנני למלאות חפצך גם בזה.

ברכתך יקרה לי מאד מאד, כי ידעתי אדוני, כי אהבת אותי וכל בית אבי, אות ברית הוא לי המטבע הזהב עם החכמה, כאשר אמרת, ואות ברית הוא לי עם ארץ רוסייה, ועם שריה הטובים, כי עשו עמי חסד, והנני להקדיש את כל ימי וכחותי לארץ מולדתי ולעשות את כל אשר יהיה לאל ידי לטובת יושביה.

והיה אתך ה' אלהים חיים, ויתן לך חיים ושלוש, ויביאך אל מקום כבודך להיות לתפארת עמך, ולהוציא מכה אל הפועל את מחשבותיך לטובתו ואשרו, כחפץ עבדך המעתיר לאל שדי כי יזכני להיות בין מקורביך ורואי הצלחתך.

דאקטאר ראובן קאלישער.

(ג.)

ב"ה ג' מנחם חר"ו קרעמניץ.

אלקים עמך בחירו ויקירי החכם השלם חותם תכנית כליל החמודות, כבוד מ' ראובן קאלישער נ"ו.

עלית למרום וגו' לקחת מתנות באדם (ההלים ס"ח).

שמעתי וישמח לבי אף יגל כבודי, כי את אשר מאז קוה קויתי הנה זה בא, ונשאת משאת מאת המלך חותם תכנית לאות חכמתך יתר שאת

על כל בני גיליך, היא מטבע הזהב הנתונה לבחור התלמידים בבית המדרש, ואת אות הברית בינך ובין החכמה, ברית עולם היא! לנצור תושיה ומזימה כל ימי חיך, ואף היא תוסיף תת כחה לך, ועמרת תפארה תמגנך נצח. — גם אות אמת היא לכל בית ישראל החוסים תחת כנפי חסד אדונינו הקיר"ה החכם ואוהב צדק ומשרים. ידעו אהי כי הממשלה הטובה רק האמת מבטת, בשמאלה תשא שלומת רשעים, ובימינה תגמול טוב וחסד, תתן לוית הן להולכי צדק ופעלי משרים, ושבת לגו פעלי און, אם נוצרי או יהודי תורה אחת ומשפט אחד, כפלס אחד ופלסו, אדונינו הקיר"ה רועה נאמן הוא, גם אנהנו עמו וצאן מרעיתו. —

להדירעקציאן כבר השיבותי תשובה, ואנכי עתה עומד מוכן לבוא לויטאמיר, כי לחי אקוה שאל יעובני, והוא בחסדו יובילני שמה, ויתן לי כח לשאת עבודת הקדש, והי עדי וסהדי כי רק למען הטוב אשר יצמח על ידי בכואי שמה, הנני משליך את נפשי מנגד, אף כי הנסיעה כמשא כבד תכבד ממני, וחי אני! כי זולת זאת, לא החלפתי מקומי בכלל הון, כי התרגל על כל דבר שלטון, הרגלתי לנוח זה עשרים וחמש שנים, גם כבר באה העת לנוח הפעם כי שבתי וזקנתי, אף אם הייתי איש בריוא אולם, ואף עתה להיותי איש ידוע חולי מנעורי. — אך למען הטוב והישר אעשה הפעם אשר לא עשיתי, אך לעזר כסף אנכי עומד ומצפה, ואנכי זה כבר קוה קוייתי לקבל מאת הממשלה הטובה כסף עזר, ומיום ליום אצפה בואו, וכלי כסף לא אוכל עזוב מקומי. כי מלבד הוצאות הדרך, לנסוע באופן אשר לא יזיק לי, היינו במרכבה, וכדומה מהוצאות הדרך, הנני צריך למלבושי כבוד, להתראות נגד ההמון, כי לפי מעשהו יכובד איש בעיני ההמון, והחכם הגדול קאנט בספרו Antropologie אומר שאף בעיני החכמים האמתים יכובד איש רק לפי מעשהו, ומה אומר אני אם אף מלבושים פשוטים ונקיים ושלמים אין עמדי, והנה ירידנו היקר המשכיל הנגיד פאמפיאנסקי אמר לי שותן לי על הוצאות הללו, אך מעטים המה לפני [לי?], כי גם בקרעמניץ יש לי לשלם חובות לדלי העם אשר כלכלוני בעת צר. — לכן ידידי יקירי! אתה ורעיך היקרים ה"ה ידידנו ר' מתתיהו וואלפסזאהן וידידנו המשכיל מיוועלש נ"י ווולתכס, עוצו עצה בדבר הזה, ואני עומד מוכן ומזומן בלי עכוב רגע אחת לבוא אל מחוז חפצי, והיה אם בימים האלה תשלח לי הממשלה הטובה סוף הנאגראשהעני אשר אנכי אקוה לקבל מרגע לרגע, לא אתעכב פה רגע ואבוא אליכם. — וכבר מלתי אמורה שלא יעצרני עוד שום דבר, — זולת הכסף הנצרך — יעבור עלי מה! אבוא ואבוא אי"ה. — ואקצר כי כבר נטו צללי הערב, ויום השבת עומד אחר כתלנו. — אצפה לתשובתכם הנחוצה, דברי ידיך הקשור באהבתך כל הימים

י"ב לעווינאהן.
לידידי היקרים הנזכרים לעיל שלום שלום שלום. כי ערבים הם עלי, ואהבתם יקרה לי כעל כל הון.

(ד).

ב"ה וא"ו טבת תר"ב קרעמניץ.

אלקים יחנך ידיד לבי בר הלבב ווך הרעיון שומר הברית והחסד לאוהביו
כבוד מו"ה ר' קולישער נ"י.

מכתבך היקר מיום כ"ב נאוועמבער לנכון הגיעני, מחולשת כחי לא
אוכל לכתוב לך הרבה, לכן יקירי! תקבל באהבה אמרי כי מעט. — כעל
כל הון שמחתי כי עשית היכרות (?) עם האדם היקר האלוף החכם גראף
טאלסטוי יר"ה, וכי זכרתני לטובה. ישלם ה' פעלך בזה ובבא. אם יהיה ה'
עמדי, ואהיה קצת בריא אכתוב להשר הזה תודה על הבטחתו היקרה. —
כתבתי לו אגרת זה שנה, ולא השיב אותי דבר, והוא הבטיח לי בהיותו
בביתי שתמיד ישיבני על מכתבי, ומאוד בקשתי לשאול את פיו אם הגיע
או מכתבי לידו, ותודיעני בהסדרך מזה. ודע יקירי! שיש בידי מכבר אדרעם
של השר הזה, בכתיבת ידו ממש, אשר הניח לי בהיותו בביתי. — בכליון
עינים אנכי עומד ומצפה על הבטחתו זו, ומי יודע אם לעת כזאת אהיה
בחיים, ואני מיום ליום הולך וח[ו]סר בכחותי. וחי ה' כי גם כתוב מלים
אחדים)ות] לא אוכל ובנפשי אני עושה. על דבר הפארטרעט שלי אשר
הגיע להיכל הגבירה הרוזנת הגדולה יר"ה באמצעות השר הגראף שיחי,
אין די תודה בשפתי. וגם לך אני חייב תודה כי גלית [את] אזני מזה. והנני
אשביעך באהבתנו שתודיע בחסדך מזה גם לבערדיטשוב וגם לדובנא,
וטעם הדבר הלא תבין מעצמך, עשה ואל תאחר יקירי! — והשר הנכבד
הגראף שיחי תתן בשמי אלף תודות על הבטחתו ועל פריסת שלומו
ותפקדתו בשמי באהבה ובתכה יתירה ובהכנעה הראויה לאיש גדול כמותו.
אנא יקירי! אל נא תמנע (ממני) מלהודיע לי בפאסט הראשון או עכ"פ ע"י
מוקדם, תשובה על מכתבי זה. — הודיעני נא בחסדך מהר אם נמצא וידינו
החכם ר' אריה ליב מאנדעלשטאם נ"י בפ"ב. כי כתבתי לו בעת מחלתי
העזה אחר ראש השנה, זה לו כשני חדשים מכתב אחד, בדמעות שלישי
בקשתי מאתו עזר, ולא הש[ו]ן בני דבר. וגם אחד מאוהבינו היה האברך בן
קאטילאנסקי מקהלתנו כתב לו מגלה עפה ממעמדי, וגם לו לא השיב דבר.
ואולי חלילה מצא בי זה החכם איזה עול או כי שקרתי בבריתו. חי ה'
כי חף לבי נגדו. — ואני מעולם לא קייתי שיפנה לי עורף, וזה שנה אשר
הבטיח לי הבטחות גדולות עד שכמעט האמנתי להיות (חלויץ) [נחלץ] היום
מכל (חוסר) [מחסור] פרנסה, ועתה באתי במעמקיו ואין מעמד. ואם באמת
נמצא זה החכם בפ"ב, והוא פנה לי עורף חלילה, ישפוט ה' ביני ובינו.
ואדע כי יוציא ה' משפטי בצדק, כי לבי תמים עמו, ובוודאי לא יאבה ה'
סלוח לו, כי רק תואנה הוא מבקש, להפטר ממני. — גם תבקש מאתו
שיצוה לאחיו החכם ר' בנימין מ"ש בוולנא שיחזו(ו) [ר] לי על ידי הפאסט
הראשונה את ספרי כתיבת יד אשר בידו הוא ספרי השרשים החדש הנקרא
בשם תולדות שם. כי בכליון עינים אנכי מצפה עליו זה יותר מחצי שנה.

תפקדה בשמי לשלום כי לבבי לו כאז כעתה. על תשובתך יקירי! אצפה בפאסט (המוקדם) [הקודם] אם אפשר. ודע שעתה נמצאת בקרעמניץ עקסטרע פאסט. היה בטוב יקירי וחביבי, ימלא ה' משאלותיך, יגביה קרנך, ותעלה מעלה מעלה, יתברכו בך הורידך ואחיך וכל אוהביך, ובית ישראל הגוי כלה ימצאו בך עוזר וסומך לימים הבאים. כחפץ ירידך הקשור באהבתך כל הימים.

י"ב לעווינזאהן.

(ה.)

ב"ה ט' שבט תרי"ב קרעמניץ.

אלקים יחנך איש בריתי החכם ומשכיל וטוב ה"ה המופלג נקי הדעת כבוד מ' ראובן קולישיער נ"י.

את מכתבך היקר לי מיום 29 דעצעמבר לנכון קבלתי, ושש אנכי על כל אמרותיך הנאמרים שם. ואודך יקירי! על כל מפעליך למעני. היום אנכי שולח מכתב תודה להשר מטיבי הגראף יר"ה, ואתה בחסדך תפקדהו לשלום (בעבורי) [בשמי] אלף פעמים. — והואל נא בחסדך להודיעני בפאסט הראשון, מכל המדובר בינך ובינו במה שנוגע אלי. — ועל טוב לבבו של השר הנכבד הזה אבטח, כי לא ימנע גם הוא לשמח את לבבי במכתבו, כאשר הבטיחני [ב]יום הפרדו ממני למסעיו. —

בדבר דובנא יפה אמרת, — ולבערדוטשוב אל ה"פ מסתמא כבר כתבת בימים ההם, אף כי עתה זה הגביר שרוד מאוד כי ימי קאנטראקטען בקיעף ממשמשים ובאים בירח הזה. — (ל) [את] ידידנו האהוב החכם איש חסדות ראזענטהאל נ"י פקוד בשלום משמי, וקח נא בחסדך כמנו אמרים מה שהשיב לו ידידנו הרב החכם השלם מאנדעלשטאם נ"י, כי לבי לא ישקוט מדוע השיב אחור ימינו ממני, ולא ענה אותי דבר, לא על מכתבי אליו, ולא על מכתב אחיו נ"י מווילנא, כי גם אליו כתבתי, ולא ענני דבר. — ואם חלילה מצא בי איזה עול, יואל נא ויוכיחני על פני, ואני חי ד'! כי לא אדע דבר, וחף אנכי נגדו. על כל אלה אותה נפשי לדעת פשר דבר.

עוד הפעם יקירי! הנני מביא לך ברכה ותודה חלף טוב לבבך נגדי, וד' הגומל טובים יגמלך תגמולים אין מספר, וחיית ורביית, ותהיה ברכה לאבך ואחיך, ופאר וכבוד לכל בית ישראל, ויתברכו בך כל יודעי שמך. ויקויים בך מה שחזיתי עליך בעורך נער (לאמו) ר: «זה הקטן יגדל בתורה וחכמה ודעת והשכל על כל בני גילו, ויתפאר בו כל בית ישראל סלה». אלה דברי ירידך הקשור באהבתך כל הימים י"ב לעווינזאהן.

זה שני ימים הגיעני מכתב מאביך האהוב לי מנוער כאח, ובקש ממני להיות לעזר לאחיך היקר המשכיל מויה ישעיה נ"י שיחליפו את מקומו מעיר קאניב — עיר מצער — לעיר זיטאמיר, וצר לי מאד כי לא אדע הפעם

אנה אפנה בדבר הזה; כי הצענזאר ז"ל בקיעף שמעתי אין לבו אליו, לא אדע הסבה, וככל זאת אתאמץ לכתוב אליו, ובפרט כי כתב לי אביך הרב שאחיך זה יהי' בקיעף בזמן הקאנטראקטון, אולי אוכל להיות לו לעזר. דברי הנ"ל.

(1)

ב"ה ט"ו אדר תר"ב קרעמניץ.

אלקים יחנך ידיד לבי המשכיל וטוב איש המודות המהולל כבוד מו"ה ראובן קולישער נ"ו.

זה כחודש ימים שלחתי אליך מכתב ע"י הפאסט ובו ביום שלחתי מכתב גם להאדון הגראף יר"ה, ושניהן שלחתי ע"י עקסטרע, ותמה אני כי עד כה לא הודעתני בכבודך, ואתה ידעת כי מאד נכסוף הנני לדעת מה ענה זה השר? לכן הואל נא בחסרך והודיעני. גם תגלה [את] אזני אם כתבת [ב]עבורי לבערדוטשוב, וכל אשר אתה עושה למעני, והנני אם יחייני ד' להביא לך תודה וברכה חלף טובך וישרך, כי המודות אתה ולבבך מצאתי נאמן לפני כל הימים, לכן יקירי! הודיעני מהר את כל, והנני ידירך ומוקירך לנצח, ייב לעוויונאון.

(2)

ב"ה ד' כסלו תר"ט קרעמניץ.

יקירי איש המודות יברכך אלקים חיים סלה!

מכתבך האחרון לנכון קבלתי, ותודה לך יקירי! כי זכור תזכרני אתך. — הודיע לי השר הנכבד הו"ג. מקיעף שספרי תעודה בישראל נתקבל ע"י המינסטער השר נאראוו ללמדו בבתי הספר הן בראבינער שול, והן בבתי ספר הקטנים. — אך ספרי בית יהודא אמר שלא נתקבל, אף כי ספר נכבד הוא מאד, רק שאינו לפי התלמידים. — שאלני זה השר מה אני רוצה בעד עקסעמפלאר כי נחוצים לו 700 עקסעמפלרים השיבותי לו שאין בידי מוכנים ספרים, אבל מוכרה אנכי להדפיסם מחדש, ורצגתי המקח מכל ספר) מקח קטון מאד היינו 80 קאפ' כסף. ובקשתי שישלחו לי תוכף ומיד סך המגיע לי בעד 700 ואז אחר כלות ארבעה חדשים הנני מחויב להעמיד לו לקיעף (ה) סכום הספרים הללו, והשיב לי כי לא יוכל לתת לי כסף קודם בלי קאפיציע, וע"כ עצתו שהוא בעצמו ידפיסם, ויקח לו ראשונה הסך 700 והספרים הנשארים ישלח לי, והשבת לי, שזה בלתי אפשרי מכמה טעמים שזיפסו אחרים את ספרו, אבל אנכי בעצמי מחויב להדפיסם, וע"כ הנני מתאמץ להדפיסם על השבוני אבל בקשתי זמן לא ארבעה חדשים אך ששה חדשים, ואחר הדפסה ואחר המסירה לידו הספרים שלו 700, אז אקבל

הכסף מהירם. כל זה כתבתי לו היום שמונה ימים, ולא הגיעתני עודנה תשובה, בין כך ובין כך כתבתי לוילנא להמדפיסים ועדיין לא קבלתי תשובה, — את הספר הגהתי בהגהה מדיוקת מאוד מאוד, ובהרבה תקונים, יותר משני חדשים רצופים עסקתי בתיקוניו אלה. — אולי יוכל ידידנו החכם שיחי' לכתוב [ב]עבורי לוילנא למכיריו, שישתדלו שמה [ב]עבורי בענין ההדפסה, כי יגורתי אולי לא יאבו המדפיסים להדפיסו בלי תת להם ראשונה הכסף מחירם, או עכ"פ החצי. ואם אין בידי אף פ"א, גם יגורתי פן יוסיפו המדפיסים על סכום הספרים שלי, כלל (ו) [של] דבר אל ימנע בחסדו מלהושיעני הפעם. — פקוד נא יקירי! בשלומי בשמי אלף פעמים, ויהי ברוך ומאושר. — (ל) [את] ידידנו היקר ראזענטהאל נ"י, תפקוד בשלום, וגם (ל) [את] ידידנו החכם האהוב ה' ווייסבערג נ"י תפקוד בשלום, ודע שלא קבלתי ממנו שום תשובה לקרעמניץ עד היום ואדמה שאולי כתב אל הגביר יורש, ואומר לך בסוד כטום שנחשד אצלי בימים ההם הגביר יורש מכמה סבות, ולכן אם בדעת החכם ה' ווי"ב לכתוב לי או לשלוח לי מה, לא יפנה לשום אדם אך אלי בעצמי — ויכתוב רק (ע)ל-שמי לבד.

מעתה יקירי הנחמד והאהוב לי עד לאחת! היה נא בטוב, וד' אלהי אביך יהיה בעזרך, לגמור ולכלות בטוב מעשיך, כחפצך וכחפץ ידידך הקשור באהבתך סלה.

י"ב לעווינזאהן;

(ח.)

ידידי משא נפשי!

שתי אגרות לך כתבתי תשובה, והאחרונה שלחתי לך י"א אדר ע"י עקסטרע. — הודעתך שם שעוד ביום 5 הענוואר שלחתי הבקשה להמינסטר וו"ד. — גם הודעתך שזה כחודש ימים הגיעתני התשובה האחרונה מן האדון פאפעטשיטעל מקיעף אודות ספרי תב"י, שאמהר להדפיסו, ואנכי הבטחתיו שבעבור חצי שנה יצא מהדפוס, וכבר עבר חודש ימים, ולא עשיתי מאומה, ואני הוחלתי על תשובתך ותשובת החכם מ"ש נ"י, וכפי הנראה מדבריך אל אחיך היקר נ"י, לא הגיע(ה)[ו] תשובתי אליך. — המדפיס לא גי'לה לי און(?) אם מסכים הוא אל דברי החכם נ"י בדבר הדפסה, וכבר הכינותי ספר אחד תב"י מתוקן ועם קצת הוספות קטנות לשלחו להמדפיס למען יתחיל לדפוס, ולא אדע אם לשלחו או לאו, והזמן קצר, גם בקשתי במכתבי האחרון אליך שתדבר עם החכם נ"י שיעשה עמדי חסד. האחרון: שיהיה ערב בעדי (בעד) [את] כל (ה)כסף מחיר הדפוס והנייר, ואם יצוה אשלח לו כח והרשאה שיקבל לידו הכסף מהממשלה המגיע לי בעד 700 עקסעמפל, או כח והרשאה שיקבל לידו מהדפוס כל הספרים בשלימות אחר הדפסה היינו 1200 עקסעמפל. ואודיעך היום בכטחה גמורא (?) שאי"ה ביום א' דר"ח אייר הבע"ל, אשלח המשים רובל כסף ליד

המדפים, ויוכל החכם הזה להיות ערב בעדי שאשלח איה על נכון, — כי איש אחד נאמן רוח ואהובי הבטחני להלוות לי בהבטחה שלימה, וגם הראני מקום איה איפה ליקח המעות הללו. —

כלל דבר הודיעוני בחסדכם מהר מכל הנ"ל, כי הזמן קצר מאד, אם לשלוח להמדפים ספרי המתקון ע"י הפאסט? ואם יקיים המדפים כל דברי החכם נ"י? כי המדפים כתב אלי מכתב ואינו מזכיר כלל שהחכם נ"י כתב לו (עבורי) [על אדותי] והוא מבקש ממני סכום רב בעד הדפסה וגם לשלוח לו ראשונה מחיר הנייר, לידו, או לאיש אחר בטוח, ואני עומד ומצפה על תשובתך ותשובת ידידנו החכם נ"י ולא אדע מה לעשות, ואני שוכב על ערשי ערש דוי, ובל כחותי אין עמדי, וקשה לי כל מלאכת הכתיבה והעיון, — גם תדע שכבר אין בעירנו העקסטרע פאסט, כי במלוח. — גם יודיעני החכם נ"י אם לשלוח החמשים רובל כסף שאמרת, ליד המדפים ממש או לאיש אחר בטוח, או אולי ליד החכם נ"י לפ"ב. הודיעוני נא בחסדכם הכל באר היטב, ועל תשובתכם אחכה, דברי ידידכם הכותב בידים רפות.
י"ב לעווינזאהן.

מאת האדון ידידי ווי"ב לא קבלתי שום תשובה ולא עזר, עד הנה. ואני עני וכואב, מחוסר לחם, — והתג הולך וקרב, ובגבולנו מחסור גדול, אין כסף, ואין לחם, ו[ה]יוקר רב. — ד' ירחם עלינו.
ער"ח ניסן תרט"ו קרעמניץ.

(מ.)

ב"ה א' ר"ח ניסן תרט"ו קרעמניץ.

יקירי החכם נ"י!

תמול מסרתי מכתב קטן אליך, [ע]ליד אחיך המופלא נ"י, פליאה כי לא הגיעה לידך אף מכתב אחד ממני, אשר שלחתי לך כ"ד טבת, וער"ה שבט וי"א אדר, בפאסט דקהלתנו אינו דבר זר. — וע"כ גם היום אני כותב אליך ע"י הפאסט — עקסטרע איננה יותר אצלנו כי נתבטלה —

1: דע שאודות ספרי בית יהודה שלחתי פראשעניע להשר המינסטער וונ"ד ביום 5 לחודש יענער.

2: בדבר ספרי תכ"י הסכמתי לדברי השר פאפעטשיטעל דקיעף להדפיסו בוולנא דווקא, ושאין לי לקבל מעות קדימה, כ"א אחר ההדפסה, המקח מכל עקסטרע 80 קאפ. כסף. סכום הספרים שקנה ממני 700 עק"סעמפ. ומחויב אנכי להעמידם לא יאוחר משהה חדשים. וכבר עבר יותר מחודש ימים, ועדיין לא נעשה בזה דברי המדפים מוולנא לא הזכיר לי כלל במכתבו מדבר הרב החכם מ"ש נ"י אודות ההדפסה, ועושה א"ע כאלו לא ידע. והוא כתב לי שאתן לו עשרה רובל כסף שכר הדפסה מבאגען מלבד מחיר הנייר, או שאקח לי בעצמי הנייר, כלל דבר הוא מבקש ממני תיכף

ומיד כסף בשלימות, ואני עני וכואב. וידי ריקות. — לכן אנכי מבקש מאת ידידנו האהוב הרב החכם מ"ש נ"י שיעשה עמדי עוד החסד הזה האחרון ויהיה ערב בעדי אצל המדפים בעד שכר ההדפסה. כפי המקח והתנאים שעשה עמו החכם הנ"ל וגם יצוה זה החכם נ"י לאחד ממכיריו בוויילנא שיקנה לו נייר הצריך לזה, הכל על חשבון זה החכם נ"י, ואני אשלח ליד החכם נ"י או למי שיצוה בוויילנא תיכף ומיד ברח"א אייר הבע"ל סך המשום רובל כסף — אשר הבטיח לי איש אחד מאותבי להלוות לי, וזה דבר בטח ואמת ויציב — והיה כי יצאו הספרים מבית הדפוס, — ערך 1200 — יקבל החכם נ"י לידו כל הספרים, וגם יקבל מהממשלה כל הכסף לידו תמורת השבע מאות עקסעמפ. ואז כפי החשבון יקבל כל מה שיוציא על הדפוס, והשאר מהכסף והספרים ישיב לידי, — ואני אשלח לידו כח והרשאה על כל הנ"ל פֶּערימליך, למען השם אל יעובני הפעם הזאת, כי בלעדו לא אדע אנה אפנה, וזה הוא המכתב הרביעי אשר אני כותב אליך ורק בענין הזה, למען השם הודיעני הכל באר היטב.

גם הדע שאנכי כבר הכינתי ספר תעודה בישראל אחד מתוקן היטב ובקצת הוספות, והיה אם יסכים הרב החכם נ"י לעשות את בקשתי, יפקוד עלי ג"כ למי אשלח ספר זה המתוקן לידו ממש, או ליד המדפים, בעצמו, והזמן קצר, ולא אוכל להושיע לי בעצמי.

מאת ידידנו האדון הנכבד המלומד ווייסבערג לא קבלתי עדיין שום תשובה ולא שום עזר, ואני כעת במחסור רב, וקשה מאוד בימים ההם לקבל עזר אף קטון משום אדם, והאדון הזה באמת ראוי לו להיות לי בעזר, כי מי זולתי היה בעזרתו בצר לו, ואנכי הוצאתי אותו מכל אסון ומעמד רע, וזה שלש ועשרים שנה, לא קבלתי ממנו זולת זה שנתים תשורת כסף ע"י הנגיד יורש מקהלתנו, ידעתי את אהבת זה האדון אלי, גם ידעתי יושרו וטוב לבבו, היה בטוב ושמתח בחג הזה הבע"ל, וכן תברך בשמי את ידידנו הרב החכם מ"ש, ויחיגו בטוב את החג הבע"ל, הקרוב, דברי ידידכם החפץ באהבתכם סלה הכותב בידים רפות

י"ב לעווינזאהן.

(*)

ב"ה וא"ו אייר תרט"ו קרעמניץ.

שלום וכל טוב וחסד מאת ד' יגיעוך יקירי החכם נ"י!

אחרי התודה חלף חסדך עמדי — תוך המון טרדותיך בלימוד — הנני להשיבך דבר על שני מכתביך האחרונים היקרים לי, (א): מן 21 מערץ (השני): מן 27 מערץ.

אמרת שהרב החכם נ"י (*) כתב לי זה איזה ימים מכתב בכל הנוגע

(*) הרב החכם הוא ל. מאנדעלשטאט, וו"ב.

להדפסת ספרי תב"י, המכתב הזה לא הגיע לידי, וגם אתה לא הגדת לי מאומה מתוכן מכתבו זה, וע"כ לא אדע מה לעשות, ואנה אשלח את ספרי זה.

בר"ה ניסן וגם ביום ב' דחה"מ שלחתי אליך מכתבים, ושם כתבתי שיש בידי 50 ר"כ שהלוה לי אחד ממיודעי לתת אדוריוף על ההדפסה, והנם בידי היום, וגם ביום ב' דחה"מ זה כתבתי ג"כ כרברים האלה לידידנו הרב החכם נ"י, ובקשתי שם מאתו שהוא בתסדו ישתדל בוויילנא אודות ההדפסה, ואת החמשים כסף הללו מוכן אנכי לשלוח לידי או למי שיצוה לוויילנא, ביחד עם הספר תב"י המתוקן — ועל תשובתי אני מחכה — גם כתבתי להרב החכם הזה שם תשובה על מכתבו היקר מן 21 מערץ, ואמרתי לו שכבר השתדלתי ערך חצי שנה אצל המדפיסים דויטאמיר ע"י המורים מבית הספר דשם, אך המדפיסים ימאנו, ובשום אופן לא ידפיסו, ואני לא אוכל לבוא עמהם בריב, ולקבל עליהם, כי מעולם אנכי מן הנעלבים והנרדפים ומכ"ש שאין זה בכחי, כי כאבן דומם הנני זה כשנה רצופה, מוטל בערשי, וחי ד' כי הכתיבה כל שהוא בנפשי הוא. — ולכן אין אופן אחר להדפיס רק בוויילנא, וכפי שכתבו לי כבר המדפיסים בוויילנא משער אנכי שיעלה שכר ההדפסה ביחד עם הנייר ערך 220 ר"כ, ואנכי מסכים על זה, אך אנכי לא השיבותי להמדפיסים בוויילנא שום תשובה, מפני שאני מחכה על ידידנו הרב החכם נ"י, כי כן כתב לי בתחלה שכבר יעשה הוא בעצמו עם המדפיסים בעסק ההדפסה של ספרי זה תב"י. — ולכן על תשובתו אצפה. ולמען השם שיחוש וימהר ידידנו הרב החכם לגמור בתסדו וטובו הגדול עם המדפיסים בוויילנא, ויצוה לי לשלוח לידי או ליד המדפיסים את ספרי המתוקן, ואת החמשים רובל כסף שבידי. — וסכום הספרים שאני רוצה להדפיס כבר כתבתי להמדפיסים וגם להרב החכם נ"י, היינו 1200 עקסעמפלורים, הזמן קצר מאוד.

היה בטוב יקירי ידיד נפשי! מטיבי ואיש חסדי! כן יושעך ד' ויעלך עלה על ראש פסגת ההצלחה בגוף ונפש כחפץ מוקירך החפץ באהבתך סלה.
י"ב לעווינוואהן.
יקירי! תשכה ימיני אם אשכתך כל ימי צבאי פה על הארץ.

(א')

ב"ה ב' דסליחות תרש"ו קרעמניץ.

כבוד יקירי החכם השלם יחייהו ד' מו"ה ראובן קאלישער.

לא כתבתי לך עד כה כי לא היה לי באפשר לכתוב בעצמי משברון עצמותי אשר נהייתי ונחליתי עד כה, וגם היום עוד לא חדל מכאובי, וגם מטך יקר באדם! לא קבלתי שום מכתב, אמנם אדין אותך לכף זכות, כי ידעתי שרדוּתך העצומה בלימודים ובפרט בסוף הזמן לעת הבחינה. —

ולבין הפרקים הלכת לגור בכפרים להנפש מעבודת השנה. — ועתה אודיעך כי המדפים דווילנא אינו מתנהג עמדי ביושר בדבר הדפסת ספרי תעודה בישראל, ראשונה מוכרה אני לתת לו עשרה רובל כסף מכל באגען שכר הדפסה, וכל בקשותי לא הועילו לי אף על פרוטה אחת. קניית הנייר מוכרה אנכי להאמין לו על אמונתו, ומי יודע כמה יעלה. אם יהיה בערך הנייר שנדפס עליו ספרי זה ראשונה בטובו וגדלו. — ביגיעות הרבה ובהסתחה שכר הרבה לויתי לי מאה רובל כסף ושלחתי לידו תיכף אחר חג הפסח, והתנתי עמו שתיכף כשיצא מבית הבקרת — יען כי הוספתי עליו הרבה תיקונים על כן היה מוכרה לבוא אל בית הבקורת — לא דרש אותו להשיבו מבית הבקורת עד שכתבתי אגרת בקשה לידידנו החכם ט"ה לוויילנא, והשיבו ביום א' לחודש יולי העבר, ועד כה אינו עושה מאומה אומר שהדפסה זו צריכה לזמן, ועוד טענות מטענות שונות והכל למען העיכוב, ואני התנתי עמו שלא יעשה שום עיכובים מפני שהגבלתי זמן חצי שנה להממשלה להעמיד להם את ספרי זה מודפס, והנה ערך חודש ימים כבר חלף על זמן המוגבל, ולא זכר לי זה הגבר כל הטוב אשר עשיתי בימים הראשונים עם אביו המדפיס, בדבר הדפוס. — כלל דבר אהיה מוכרה לבוא בקבלנא לפני המינסטער ונטדעל, כי בלעדי זאת יש לנו טענות רבות נגד זה המדפיס העומד לשטנה בכמה דברים נגד ההשכלה ורצון הממשלה, אם אבוא לברר כל הנהגותיו ומפעליו בדבר הדפסה, במכתב להמינסטער, וד' יודע כי מעולם משכתי ידי מזה מחולשת כחי ומיתר טעמים הכמוסים עמדי, פן אזיקהו.

יקירי! בדבר ספרי בית יהודא אין קול ואין עונה לא אבין מדוע נתעכבה עד כה הפקודה, או אם אולי רוח אחרת היתה בזה הפעם. — מעמד פרנסתי — לבד מחולשת גופי — הוא רע מאוד כי מחלתי בחודש סיון ותמוז וחצי אב, אכלה כל פרוטה מכיסי, כי הוצאות רבות הוצאתי על רפואות, כי לא היה מהאפשר זולתן, ואנכי תמיד בורה מן הרפואות, אך הפעם היה הכרח רב. וכל יום ביום הוצאות על הרפואות והדאקטר עלו עד חמש זהובים ולפעמים עד א' רובל כסף, וכל מטלטלי בביתי השכנתי [מל' משכון?] הויץ מזה יוקר גדול מאד במקומנו, על חד תלת כבשנה העברה. תמה אני על ידידי מנוער החכם ומשכיל ווייסבערג שלא שלח לי מאומה על בקשותי במכתבי אליו — וזה שתי שנים שלח לי באמת תשורה כבודה — אחת לעשרים וחמש שנים — ואנכי עשיתי לו טובות רבות, וכמעט הקימותי אותו מעפר, ולולא אנכי היה אובד, ואני ידעתי לבבו כי טוב הוא מאד, אך מדוע שכחתי הפעם (א)[ה]בין כל אוכל.

נמצא בפ"ב איש אחד מקהלתנו ניקאלי אלעקסאדראוויטש אשר נתגדל על ברכי, והוא לומד בפ"ב מלאכת הציור, והוא אומן מופלא, וכבר ידע זאת המלאכה היטב טרם בא לפ"ב, להשלמה, וידעתי כי מרוויח שם כסף יום יום ע"י מלאכתו הנפלאה, בקשותי מאד לדרוש בשלומו, ולבקש מאתו שישלח לי מה לפרנסתי, אבטח כי לא ימנע ממני.

יקירי! היה בטוב ותעלה מעלה מעלה, וכבדני במכתב, כי מכתבך מרפא לנפשי המה, דברי מוקירך החפץ באהבתך סלה הכותב בידיים רפות י"ב לעווינואהן.

תודיעני בחסרך אדרעם שלך.
אנא אל תשכחני!

(יב).

ב"ה ב' דסליחות תרט"ו קרעמניץ.

יקירי הרב החכם השלם (*) איש חמודות ינרכך אלקים חיים סלה!

תוכן האגרת המונחת פה לידידנו החכם קאלישער, הוא שייך גם אליך אלופי ומטייבי! וע"כ לא שמתו עליה חותם, וקה נא את ברכתי במכתבי זה הקטן חלף השוב אשר עשית עמדי מעודי ועוד ירך נשויה. בדבר בקשתך כבר ספר מ"נ הזמן לר"ן קראכמאל קשה לי להביאו פה בימים ההם, וכבר קניתי במקומי, וכל יום אצפה שיבוא פה ע"י הזדמנות המובטחת. היה בטח כי אשלח לידך מהר אי"ה.

ראה נא במכתב ידידנו קאלישער כמה רעות עושה עמדי זה המדפיס, וזה דרכו מאז לשפוך דמי המשכילים בהדפסת איזה ספר, ותן לי עצה מה לעשות עמו, כי הוא שבר אותי כחרס הנשבר. מוכרח אהיה להשיב לו תגמולו בראשו ואני כאשר אבדתי אבדתי. — חי אני כי לא היה זמן רע כהיום מיום נהייתי ונחליתי, כי נשארתי בדר, חולת גדול, ובידי אין כל וכל חפצי ביתי כלו.

אקוה לאגרתך, והיה בטוב ותצלח סלה, אתה וכל הנלוים אתך, ושלום לבנך היקר הנחמד יאריך אל ימיו. כחפץ ידידך ומוקירך הקשור בך כל הימים. י"ב לעווינואהן.

וסלה כי לא כותב אנכי אליך פעם בפעם חי ד'! כי בנפשי אני עושה אם אכתוב שתים ושרש דלתות. — ולעשות מלאכתי ע"י אחרים עפ"י לא אוכל, מפני שאינני רוצה שידע זולתי מכל עניני. אנה אל תשכחני!

(יג).

ב"ה א"ח סכות תרט"ו קרעמניץ.

שלום וכל טוב לידיד לבי החכם וסופר נפלא, [מ"ה ראובן קאלישר נ"י]. מכתבך היקר מערב יויכ קבלתי לנכון, והנני נתן תורה וברכה לך יקירי! ולידידנו הרב החכם נ"י (*).

(*) החכם הזה הוא ל. מ"ש ע"י הערה למכזב יו"ד וי"ב.

מספרי בית יהודא אין בידי כמעט כלום, ואולם מספרי תב"י אולי ימצאו עוד בידי ערך שלשים עקסעמפל.

את שני הספרים הללו היינו תב"י וב"י כבר תקנתים הרבה, מכמה שנים, וכמדומה לי שתקנתי כל מה שהיה צריך תיקון, הן במקומות שמעיתי בעצמי והן במקומות שהרבו טעויות הסופרים המעתיקים לדפוס, ובפרט המדפיסים, כי רחוק אנכי מבית הדפוס, והנני איש נגוע וחולי כל הימים, שובר אל חידתכם בדבר השר הרזון השואל השאלות הנכתב בשער ספרי בית יהודא, שחשבו שהוא המינסטער קארל ליווען, לא כן הוא, אך זה השם "אימנזי קיפן" (**). הוא שם מדומה נברא לשעתו ומשל היה, והוא נעשה מן "פלוני אלמוני" הצגתי אותו כתפארת אדם, וזה נהוג מאד — כאשר ידעת — אצל כמה מחברים קדמונים ואחרונים, להמציא איזה שר נכבד כשואל. — ובלשון לאמינא בראש ספרי זה בית יהודא המדבר מתוכן ספרי זה, נראה די גלוי שאין זה כ"א שר מיוחד וידוע, מבלי שמו העצם הפרטי, ואשר הביאני לזה, הוא מעשה שהיה. ספרי זה בית יהודא היה נקרא ראשונה בשם "מאמר קורות הדת לישראל" שלחתי לוויילנא להמשכילים דשם ליתן אותו אל הצענזור קאמיטעט לקבל עליו רשיון, וקבל רשיון, בשנת 1829, וצוויתי לחבר את ספרי זה אל ספרי תעודה בישראל שנדפס אז בחלק שני. — והצגתי השאלות האלה בראש המחברת הזאת אשר על תשובתן בניתי לי ספרי זה מאמר קורות הדת לישראל, וכמו שעשיתי בספרי תעודה בישראל, שהקדמתי שאלות בהקדמת הספר שעליהם בניתי ספרי זה תעודה בישראל, ויהי כי ראו הרבנים דוויילנא את השאלות בראש ספרי מאמר קורות הדת לישראל ויתנו קולם עלי לאמור: כי השאלות בכלל ובפרט שאלות כאלה — בדבר הדת המה מזיקות מאוד לדת, וטענו עוד מה שמענו שאין להעלות על הכתב, ויבקש ממני הרב הגאון דוויילנא בטכתב, שלא אדפיס ספרי זה מאמר קורות הדת לישראל, וגם המדפיסים נסוגו אחור, ויחזרו לי ספרי זה בחזרה. וכתבתי מכתב התנצלות להרב הגאון דוויילנא, ואמרתי לו עם הספר, כי השאלות הללו לא מלבי הוצאתי, אך נשאלתי מאת שר גדול במדינה חכם מופלג, והנני מוכרח להשיב אותו דבר ובוה נחה שקטה קצת תלונתם, אך בכל זאת לא הדפיסוהו, והיה בידי כמה שנים, והוספתי עליו בין כך וכך איזה ענינים והרחבת המאמרים וסבותי את שמו בית יהודא, הוא קורות הדת לישראל עייש בשער הראשון והשני. — ושלחתי אותו שנית להצענזור בשנת 1835 בסופו וקבלתי עליו רשיון שנית בשנת 1836, אך המדפיסים לא רצו אז לקנות ממני, ובידי לא היה כסף על הוצאות, וחזר ספרי זה לידי עוד הפעם, עד

(**) עד עתה לא נודע מי הוא האיש "אמנואל ליפן" וע"כ רבים טעו לחשוב שמדובר על שר הסכלה העם אשר היה צימס הסס בצארנו (קארל ליווען) וע"י המכתב הזה יתברר הדבר וידעו כי כ"ז לא היה, ולא נכרא אלא למשל, והמכתב הזה בכלל הוא כמדגלית יקרה לכתבי בדי"י ל"ב בצארנו וויב.

שלחתי אותו שלישית בשנת 1839 והדפיסוהו, אחר קבלת רשיון פעם שלישית. — ומה שנוגע להשר המינסטער ליווען, תדע יקירי! שגם אליו כתבתי מכתב גדול בלשון אשכנזית הכולל כמה וכמה באגען ושלחתי אותו לידו ע"י הפאסט ביום כ"א לחודש 1831 Dekabr. דברתי בו הרבה ממה שנוגע להשכלת ותיקון אחינו בית ישראל, וגם דברתי הרבה מספרי זה בית יהודא, ויען שחלפו מאז עד עתה שנים רבות, ואני כאשר ידעת איש מכאובת תמיד וכו' וכו' לא אוכל לזכור הפעם כל הענין שכתבתי לו, ובוודאי נמצא זה המכתב בבית גנוים מזמן הוזה, אמת הדבר שלא כתבתי זה המכתב כתבנית פראשעניע, רק בתורת מכתב לו ולשמו. — ובכל זאת בטוח אני שלא נאבד שמה, וימצאוהו אם יחפשוהו.

ועל דבר המכתב לאדון וויב, יהיה נא המכתב בידך עד בוא יבוא וויב לפ"ב ותמחול בכבודך למסור לידו ממש.

תמחול בחסדך בפאסט הראשון להודיעני במכתב אדרעם של הקאָמי-טעט זו אולי אצטרך לכתוב אליה.

מאד אצפה לתשובתך יקירי! והנני ידירך הקשור באהבתך והכותב בידים רפות

לידידנו הרב החכם נ"י שלום שלום.

(יד.)

ב"ה ד' מרחשון ת"ר טו"ב, (1857) קרעמניץ.

אל אלקים יחנך ויברכך ידיד לבני הרב החכם השלם, יקר באדמ, האדון [ר' קאלישר] נ"י!

ויהי אחרי אשר העבירך ד' את הים הגדול והנורא, והביאך בשלום אל החוף, יצאתי היום לקראתך במכתבי זה לשחר פניך, ובכי ל ידים אברכך בשם ד'! וחיית בשלום ואושר, ורבית בשם טוב, ולכל : והבין ולכל בית ישראל היה ברכה! הנה זאת הברכה קחה ממני, כן יברך גבר בן אדם תולעה אך מאת ד' — מבטיחך מרחם — ממנו תשא ברכה על אחת משנה משנה. בן דורך המשכיל ר' ושעיה דוד נ"י שלח לך ספר אפס דמים אמר כי גמרת אומר להעתיקהו ללשון רוסיא, לתכלית הטקרה אשר קרה מחדש בדבר האשמה זו שהתגוללו עלינו, על לא חטם בכפינו. בשבוע שחלף שלחתי לפ"ב ע"י הפאסט ספר אפס דמים, כי הגיעני מכתב מקאטאלאנסקי מקרעט-ניץ הנמצא כעת בפ"ב.

נחוץ לך יקר באדם! לדעת כי יש לוח התיקון ממני לאפס דמים, תיקון קצור מאוד, נמצא בסוף ספרי בית יהודא, ועוד יש להוסיף קצת תיקונים, גם ידעת שספרי זה אפס דמים נעתק ללשון אנגלית ונדפס בלא-דאן שנת 4841.

עוד אודיעך שיש תחת ידי ערך שנים עשר באגנן בלשון פולניא
(וקצת בלשון לאטיין) אקטען ודקרעטין ממלכי פולין קדומים והמה העתקה
פארמאלנע על נייר סטעטפיל רוסיש עם חותם האקט, הגיעו לידי בעמל
רב בימים ההם בהיותי עוסק בחיבור אפס דמים, אך הגיעו לידי אחר שכבר
יצא ספרי אפס דמים לאור, ויש מן תוכן הכתבים הללו קצת מוזכר בספרי
אפס דמים, אך לא נעתקו שמה, כי נגעתי במ רק בקצה עמי, ומפי השמועה
לכד וחויץ ממה שנוגע לענין ביטול אשמת דם, יש בהם הרבה ענינים טובים
הנוגעים לטובת בית ישראל, הכתבים הללו בכלל יקרים המה מאוד, וראויים
היו שיתפרסמו בדפוס, ולבי עליו דוי מכבר, שהכתבים הללו מונחים סגורים
באמתתתי — בין יתר ספרי כתבי יד — ולא ראו אור עולם, וכבר כתבתי
לא אחת ושתיים להגביר היילפערן, להביאם לדפוס על הוצאותיו. ואין קשב
דבר מאתו. וגם החכם הגאון ר' דוד לוריא שהבטיח להדפיס הכתבים הללו
של האקטען, עם ספרי זרובבל, וזולתו הנוגעים לטובת אחינו בני, אך ר'
דוד נסתלק בשנה שחלפה, והגבירים אחרים זולתו במדינה זו, לא שמו לב
לכל הדברים הנחוצים הללו, כי ידמו שרק בכסף יקנו הכל, ובתפלות
הרביים של החסידים, ומה להם לספרי התנצלות של חכמים וסופרים, כי
הכל הכל בעיניהם, השוחד והפדיון יעשו הכל! — ככה נפלה בת יהודא
במדינה זו, לדאבון נפש כל משכיל — חי ד'! כי הכתיבה קשה עלי ובנפשי
אני עושה, אך לא אוכל להשקוט רעיוני עדי שפכתי שיחי לפניך יקר באדם!
אולי ידעת איזה דבר טוב מפ"ב מה שנוגע לספרי בית יהודא
ולכסף העזר אשר יסרה הממשלה למעני, כו נסתם כל חזון מזה הענין זה
תשעה חדשים. — הואל נא להודיעני אם העת תספיק לך, כי ידעתי כי
רבו מעשיך בכהנותך, ועכ"פ תודיעני בחסדך שתיים ושלוש מלות כי הגיעך
מכתבי זה לנכון. — למען השם!
היה בטוב יקר באדם! ותצליח במעשיך, ויתברכו בכך אלקים ואדם,
הנני אהבך ויודרך בלב ונפש, החפץ באהבתך סלה, והזוכר חסדיך עמדי
סלה. י"ב לעווינואהן

